

СТАНОВИЩЕ

от Добромир Григоров Григоров, доцент по чешка и словашка литература
във Факултета по славянски филологии на Софийския университет
„Св. Климент Охридски“, върху дисертацията на Христо Стефанов Раянов на тема
„Героят-злодей между художествения образ и сюжетната функционалност
(Портрети на дявола, Дракула, Мориарти и Хук в литературата и киното)“ по
докторска програма „Литература на народите на Европа, Америка, Азия, Африка и
Австралия –
Литература, кино, сценарий“

В становището си ще коментирам изложените в дисертацията специфики на литературния сценарий – като съставна част от процеса на екранизацията на литературното произведение, както и на приложимостта на подобрения понятиен апарат в анализирания материал.

Дисертацията на Христо Раянов заявява като своя основна задача функционалния анализ на героя-злодей като художествен образ в литературата и киното, но едно от нейните ясно разпознаваеми достойнства е изследователският фокус върху литературния сценарий. Интересът към сценарната трактовка на литературния герой е обусловен от професионалните занимания на Христо Раянов и неговия опит като телевизионен сценарист. От друга страна, съзнанието за важността на сценарната интерпретация в процеса на филмовата и киноадаптация на литературата изобщо обуславя включването на литературния сценарий като съставна част от предмета на дисертацията.

Най-напред, за целите на дисертацията литературният сценарий е съвкупността от техники, които позволяват да се проследи трансформацията на централния литературен персонаж. На второ място, функционалните трансформации на героя-злодей – в техния подбор и преподреждане в процеса на екранизацията, включително и през литературния сценарий, илюстрират процеса на промяна на първоначалния литературен материал. Функционалният прочит в дисертацията разглежда сценария като наративна конструкция, чиято

структура, вътрешна логика и разновидности дават възможност да се открият допирните точки и различията между литературния и филмовия сюжет. На трето място, фокусът върху сценарното писане – със същността за него интерес към моделирането (композиране или раздробяване) на драматургия и диалог в обща времева конструкция, позволява на Христо Раянов да разглежда паралелно, като взаимнообусловени, трансформациите на литературния злодей и литературния сюжет във филмовите и телевизионните адаптации. Една от основните задачи на дисертацията – съотнасянето на функцията на героя-злодей с функцията на сюжета – всъщност обяснява интереса към сценарното преподаване на литературната първооснова – неговата текстура предполага съчетанието на понятията *сюжет* и *персонаж* в техните разнородни типологии.

В изложението е коментиран избран корпус от научни заглавия, които обясняват и доказват функционалността на литературния персонаж преди всичко като основа на сюжета, а впоследствие се описва неговото въздействие като запомнящ се художествен образ. Тази отправна точка позволява на Хр. Раянов да се опре на разнородни класификации, появили се в различен социокултурен контекст и разнородни национални традиции. Пример за сполучливо съчетание са отпратките и коментарите върху моделите на Владимир Проп и Джоузеф Кембъл. Техните типологии, заявени или възприети по-късно като универсални, се занимават със сюжетната функционалност на актантите в изграждането на действието и разрояването на персонажа в неговите „хиляди лица“ (по Дж. Кембъл). „Морфология на приказката“ на Вл. Проп се появява, когато световното киние завършило първите значими екранизации на литературни произведения, докато Дж. Кембъл е иконична фигура в съвременното сценарно писане.

Второто достойнство на дисертационния текст, което бих искал да открия, е сговарянето на два разнородни дискурса, каквито са литературната теория и сценарното писане. Сговарянето минава през успоредния прочит на руската научна традиция в някои от нейните класически образци и англоезичната хуманитаристика и съвременни образци в интерпретацията на литературния сценарий. Това предимство надскача изследователската практика в докторските дисертации у нас, в които по-често метаезиковото поле е ориентирано към една

национална традиция. Концептуалната рамка на дисертацията се позовава на теоретични трудове, от които са извлечени разнородни трактовки на понятието сюжет и персонаж – отключови трудове на руската хуманитаристика и есеистиката на Ед. М. Форстър до съвременната класика в сценарното писане в англоезична среда.

Обръщането към историята на литературната теория припомня опозицията фабула - сюжет (В. Шкловски, Б. Томашевски) и съотнасянето между мотив и сюжет (Ал. Веселовски). Но понятийният апарат на Ал. Веселовски, част от руските формалисти и Едуард М. Форстър не е актуализиран механично. Както е известно, в концепцията на Ал. Веселовски мотивът е един от инструментите на историческата поетика в очертаването на еволюцията на поетическото съзнание и неговите форми, и дисциплина, благодарение на която можем да си отговорим на въпроса „що е поезия“. У руските формалисти сюжетът е аргумент за отстояването на литературността, доказващ нейната актуалност и валидност. В дисертацията си Хр. Раянов се фокусира върху значимостта на сюжета и неговата функционална вариативност преди всичко като материал, чиито промени са предмет на изследване. Литературният материал с неговите специфични закони на организация на времепространството (у руските формалисти и Е. М. Форстър), които го отдалечават и защитават от детерминистката трактовка на изкуството, не предполага еманципирането, която от своя страна сценарист и режисьор отстояват, за да легитимират собствена и различна трактовка на художественото, подчинена на техниките на сценарното писане и визуалните изкуства.

В края на 90-те години на миналия век, когато Р. Маккий излага своята концепция на сценарното писане, той обяснява мотивацията на драматургичните обрати в киното през така наречения закон за конфликта („нищо друго не придвижва историята напред така, както го прави конфликтът“) и дефинира същността на филмовата екранизация като моделиране на конкретен материал, като общовалиден принцип, който пренася градивни единици от първоначалната им среда в нова система от изразни средства. В своята приложна задача, посветена на функционалните трансформации на героя-злодей от литературата към екрана, Хр. Раянов се води от схващането за литературния материал като съвкупност от променливи художествени техники на словесната

артикуляция. Затова и съчетанието на класически литературоведски трудове и съвременни (предимно англоезични) концепции от теорията на сценария легитимира разнородните пътища на моделиране на тази артикуляция в езика на киното.

В заключение давам убедено своята **положителна оценка** за цялостната научно-изследователска дейност на Христо Стефанов Раянов и предлагам на научното жури да му присъди академичната степен „доктор по филология“ в СУ „Св. Климент Охридски“ по професионално направление 2.1. Филология (Литература, кино, сценарий).

гр. София

доц. д-р Добромир Григоров

26.09.2021 г.